

Voorzitter

aantal VAO's overblijven, dan houden wij die vanavond onder het superkerstregime. Dat betekent, dit voor buitenstaanders, dat er nauwelijks spreektijd is.

Daartoe wordt besloten.

De **voorzitter**: Rest mij u mede te delen dat de fractie van de VVD de heer Rutte tot haar voorzitter heeft gekozen.

(Applaus)

De **voorzitter**: Ik schors de vergadering nu enkele ogenblikken en daarna zal de minister-president de door de Kamer gevraagde verklaring afleggen.

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

De **voorzitter**: Het woord is aan de minister-president voor een korte verklaring.

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Het was vannacht laat toen de beraadslagingen werden beëindigd. Er is een motie aan de orde geweest. De heer Bos heeft gevraagd – maar die vraag leefde evenzeer bij anderen – hoe het kabinet omgaat met deze niet aanvaarde motie. Vanmiddag hebben wij in het kabinet stilgestaan bij deze vraag. Wij zijn eerst nagegaan hoe het debat is verlopen. Wat is er de afgelopen weken aan de orde geweest? Wij realiseren ons dat wat zich heeft afgespeeld, voor alle betrokkenen lastig en ingrijpend is geweest. Het was geen gemakkelijke periode. Dat bleek uit het debat van gisteren, maar ook uit eerdere debatten.

Vervolgens hebben wij stilgestaan bij de ingediende motie, die overigens niet is aanvaard. Wij zijn unaniem tot de conclusie gekomen dat een niet aanvaarde motie geen gevolgen heeft voor het functioneren van het kabinet. Ik ben graag bereid om daarover met de Kamer in debat te gaan. Dit is mijn toelichting op de brief die zeer kort geleden naar de Kamer is gezonden.

De **voorzitter**: Ik dank de minister-president voor deze verklaring. Ik meende dat de heer Bos iets wilde vragen, maar dat gaat kennelijk niet door.

Het woord is aan de heer Van As.

De heer **Van As** (LPF): Voorzitter. Ik ben werkelijk verbaasd...

De **voorzitter**: De minister-president heeft een verklaring afgelegd. Daar gaan wij niet meteen inhoudelijk met hem over in debat. Als niemand vraagt om een procedure om deze verklaring te kunnen bespreken, gaan wij beginnen met de VAO's.

De heer **Van As** (LPF): Voorzitter. Ik heb een vraag aan de premier. Ik wil...

De **voorzitter**: Ik probeer u de procedure uit te leggen! Ik verzoek u ook, niet door elkaar te praten. Dat is heel slecht voor de gezondheid na een korte nachtrust.

De heer **Van As** (LPF): Ik heb helemaal geen last gehad van die korte nacht. Ik heb een vraag aan de premier. Op welke wijze kan hij het rijmen dat het kabinet unaniem vindt dat er niets aan de hand is, terwijl een van de drie

coalitiepartijen – in dit geval D66 – heel duidelijk heeft gezegd dat minister Verdonk moet opstappen?

De **voorzitter**: Ik leg u de procedure nog een keer uit. De minister-president heeft een verklaring afgelegd. Die verklaring leidt nu tot een korte bespreking ter beantwoording van de vraag hoe de Kamer daar procedureel mee wil omgaan. De heer Bos had mij gemeld dat hij een debat daarover wilde aanvragen. Het woord is aan hem.

De heer **Bos** (PvdA): Ik doe een stapje terug om mevrouw Van der Laan de gelegenheid te geven om een verzoek te doen.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Voorzitter. Mijn fractie wil graag een debat aanvragen. Ik verzoek om een korte schorsing. Daarna kan de Kamer reageren op de verklaring van de minister-president.

De **voorzitter**: Ik stel voor – met name ook aan de heer Van As – om aan het verzoek van mevrouw Van der Laan te voldoen.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 16.14 uur tot 16.30 uur geschorst.

Aan de orde is het **debat** naar aanleiding van de **verklaring van de minister-president over de uitkomst van het op 28 juni 2006 gehouden debat over de nationaliteit van mevrouw Hirsi Ali**.

De **voorzitter**: De heer Van As heeft het woord gevraagd over een punt van orde.

De heer **Van As** (LPF): Voorzitter. Ik verzoek u voor de volledigheid van het debat, beide bewindslieden van D66, de minister van Economische Zaken, in dit geval de vice-premier, en de minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties, in dit geval de politiek leider van D66, naar de Kamer te laten komen.

De **voorzitter**: Ik heb hierbij één kanttekening. Indien de Kamer hiertoe zou besluiten, komt minister Pechtold hier niet als politiek leider van zijn partij maar in zijn hoedanigheid als minister. Ik wil nu niet te lang stilstaan bij procedures, want voor wij het weten, zijn wij weer een uur verder.

De heer **Nawijn** (Groep Nawijn): Voorzitter. Ik steun het verzoek van de heer Van As.

De heer **Van As** (LPF): Voorzitter. Gisteren om 0.30 uur was er geen enkel bezwaar om minister Zalm naar de Kamer te laten komen. Voor de zuiverheid van de discussie lijkt het mij goed om beide ministers, die bij de kwestie nauw betrokken zijn, hier nu uit te nodigen.

De **voorzitter**: Uw verzoek is duidelijk. Ik wil graag weten wat andere leden hiervan vinden. Dan is het aan het kabinet om te beslissen op welke wijze het vertegenwoordigd wil worden. Misschien wil de heer Bos, die als

Voorzitter

eerste het debat wilde aanvragen, zeggen wat hij hiervan vindt.

De heer **Bos** (PvdA): Voorzitter. Het is goed gebruik dat het kabinet met één mond spreekt. Ik zou in ieder geval de bijdrage van mevrouw Van der Laan aan dit debat willen afwachten voordat wij eventueel overgaan tot het uitnodigen van beide D66-bewindslieden.

De heer **Verhagen** (CDA): De CDA-fractie heeft er geen bezwaar tegen als ook andere bewindslieden op verzoek van een andere fractie hierbij uitgenodigd worden.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter. De fractie van de SP heeft geen enkel bezwaar tegen het "geen bezwaar" van de heer Verhagen. Misschien is het ook wel goed als beide bewindslieden er van het begin af aan bij zijn.

De **voorzitter**: Dat lijkt mij ook goed.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Voorzitter. Voor de goede verhoudingen zou ik het verzoek van de heer Bos willen ondersteunen, waarbij het mij juist lijkt dat eerst mevrouw Van der Laan het woord voert, zodat wij meer duidelijkheid hebben.

De **voorzitter**: Ik heb er bezwaar tegen om ministers middenin een debat te laten komen. Je weet maar nooit na welke inbreng er weer eentje wegloopt. Nee, dan moeten zij er van het begin af aan bij zijn. En nu maar hopen dat minister Pechtold niet in Wageningen zit en minister Brinkhorst in Straatsburg of zo. Ik ga ervan uit dat het mogelijk moet zijn dat zij hier om 16.45 uur zijn.

De vergadering wordt van 16.40 uur tot 16.45 uur geschorst.

De **voorzitter**: Wij gaan nu beginnen met het debat naar aanleiding van de zojuist afgelegde verklaring van de minister-president. Ik heb geen spreektijden vastgesteld, maar ik ga ervan uit dat iedere woordvoerder aanvoelt wat een redelijke spreektijd is.

De beraadslaging wordt geopend.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Voorzitter. Ik zeg de regering dank voor de zojuist ontvangen brief. Daardoor is snel duidelijkheid verschaft over het standpunt van de regering naar aanleiding van het debat van gisteravond en vannacht, vanmorgen, en wordt de Kamer in staat gesteld eveneens haar positie snel te bepalen.

De fractie van D66 heeft door het steunen van een daarop gerichte motie kenbaar gemaakt niet langer het vertrouwen te hebben in het functioneren van mevrouw Verdonk als minister van Vreemdelingenzaken en Integratie. Mijn fractie was en is niet uit op een kabinetscrisis. Zij wenst zich echter na het debat van gisteren niet te vereenzelvigen met de prestaties van deze minister. Vannacht heb ik het kabinet gevraagd om diezelfde conclusie te trekken. Uit de verklaring van de minister-president blijkt dat hij daartoe niet bereid is. Daarmee kiezen hij en naar ik moet aannemen ook onze coalitiepartners voor minister Verdonk in plaats van voor voortzetting van het werk van dit kabinet met D66.

Met die keuze is een breuk gecreëerd tussen het kabinet en mijn fractie. Ik voel mij dan ook genooddaakt vandaag de politieke steun aan het kabinet in te trekken.

De heer **Verhagen** (CDA): Mevrouw Van der Laan stelt dat zij het niet eens is met de keuze die het kabinet heeft gemaakt. Uit de verklaring van de minister-president is duidelijk geworden dat alle ministers, inclusief de ministers van D66, van mening zijn dat er geen consequenties verbonden hoeven te worden aan een verworpen motie van wantrouwen. Hoe beoordeelt mevrouw Van der Laan de opstelling van de D66-bewindslieden in het kabinet nu ook zij van mening zijn dat de door haar beoogde keuze niet gevolgd hoort te worden?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): In de brief van de minister-president staat heel duidelijk dat de ministers gezamenlijk tot het oordeel zijn gekomen dat de hedenochtend niet aanvaarde motie geen gevolgen heeft voor het functioneren van het kabinet. Dat is natuurlijk juist. Ik kan mij voorstellen dat zij het daar gezamenlijk over eens zijn. Een niet aanvaarde motie heeft geen consequenties. Het gaat hier dan ook niet om een conflict binnen het kabinet. Het gaat hier om een conflict tussen de fractie van D66 en het kabinet als geheel.

De heer **Verhagen** (CDA): Ook de D66-bewindslieden hebben ervoor gekozen geen consequenties te verbinden aan het door u opgezegde vertrouwen in minister Verdonk. Dus ook de D66-bewindslieden zijn van mening dat mevrouw Verdonk niet hoeft op te stappen naar aanleiding van een verworpen motie van wantrouwen.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Ik heb daarover gezegd wat ik daarover heb gezegd.

De heer **Verhagen** (CDA): Wat vindt u van de opstelling van de D66-ministers, die het dus niet eens zijn met uw conclusie dat minister Verdonk moet opstappen?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): De D66-ministers, alle ministers in dit kabinet, hebben gezegd dat aan een niet aanvaarde motie geen gevolgen verbonden hoeven te worden. Dat staat in de brief. Niets meer, niets minder.

De heer **Verhagen** (CDA): U heeft hier iets anders gezegd. U heeft net in uw bijdrage gezegd dat u van mening bent dat wel het vertrouwen opgezegd had moeten worden in minister Verdonk, met andere woorden, dat daar consequenties aan verbonden moesten worden. De beide D66-bewindslieden delen die opvatting niet.

Ik wil u daarom vragen, gelet op het feit dat u zegt de politieke steun in te trekken, of u daarmee ook de politieke steun intrekt aan de D66-bewindslieden.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Ik trek de politieke steun in voor het gehele kabinet.

De heer **Verhagen** (CDA): Wat zouden dan de consequenties moeten zijn voor de D66-bewindslieden, gelet op uw opstelling?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): De consequentie zou

Mevrouw Van der Laan (D66)

© M. Sablerolle – Gouda

moeten zijn dat ik ervan uitga dat de premier nu naar de Koningin gaat.

De heer **Verhagen** (CDA): Dan moet er om te beginnen een meerderheid in de Kamer zijn die uw opstelling steunt. Als u als D66-fractie niet langer de steun geeft aan dit kabinet, trekt u dus ook de steun in aan de aanwezigheid van D66-bewindslieden in dit kabinet. Dat is de consequentie. Als u niet langer de steun geeft aan uw eigen bewindslieden, is het logisch dat zij dan inderdaad opstappen.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Ik trek de consequentie dat de D66-fractie in de Tweede Kamer geen politieke steun meer geeft aan dit gehele kabinet. Daarvan is maar één gevolg mogelijk en dat is dat de premier de gang maakt naar de Koningin.

De heer **Verhagen** (CDA): Nee, dan moet ik u toch een lesje staatsrecht geven. Dat is pas het geval, indien een meerderheid van deze Kamer de steun opzegt aan het kabinet. U zegt de steun op en dat heeft staatsrechtelijk als consequentie dat de D66-bewindslieden hun ontslag aanbieden. Stel dat er geen meerderheid is die dit kabinet niet langer steunt, met andere woorden dat de meerderheid van de Kamer dit kabinet wel steunt, dient u dan een motie van wantrouwen in tegen uw eigen bewindslieden?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Het gaat er niet om of de Kamer in meerderheid het kabinet steunt. Waar het om gaat, is dat een van de coalitiefracties, namelijk de fractie van D66, niet langer politieke steun geeft aan dit kabinet-Balkenende II. Dan is er geen andere oplossing dan dat de premier de gang maakt naar de Koningin. Daarna kunnen er nog allerlei andere ontwikkelingen zijn, maar daar ga ik niet op vooruitlopen.

De heer **Verhagen** (CDA): Ik zou dan toch willen afwachten of er in dit debat inderdaad sprake is van een meerderheid in de Kamer die uw conclusie deelt.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik heb gisteren of vanmorgen vroeg, dat weet ik niet meer precies, het

signaal opgevangen dat de fractie van D66 zich zou hebben verstaan met de aan die fractie verwante bewindslieden, te weten de ministers Brinkhorst en Pechtold. Dat zou afgestemd zijn op elkaar. Is dat een betrouwbaar signaal of niet?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Ik kan u vertellen dat er inhoudelijk geen licht is tussen het standpunt van de fractie en van onze ministers. Ik kan u ook vertellen dat zij dit vanmiddag zelf uitgebreid zullen toelichten, maar niet hier in de Kamer.

De **voorzitter**: Ik voorkom een discussie over dit punt. De Kamer heeft de ministers Brinkhorst en Pechtold hier uitgenodigd. Als voorzitter van de Kamer accepteer ik niet dat er wordt gezegd dat hier aanwezige ministers zaken die te maken hebben met dit debat, wel buiten de Kamer en niet hier zullen toelichten. Dat is niet acceptabel. Ik neem aan dat de Kamer mij daarin steunt.

(Geroffel op de bankjes.)

De heer **Van der Vlies** (SGP): De vraag aan mevrouw Van der Laan is of zij zich met de aan haar partij verwante ministers heeft verstaan over de vraag of deze, de situatie in ogenschouw genomen hebbend en lettend op de verklaring van de minister-president die uitdrukkelijk refereert aan de gezamenlijkheid, voornemens zijn gewoon wel door te gaan met dit kabinet.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Ik dreig in herhaling te vervallen, maar ik wil nog even benadrukken dat het gaat om verschillende verantwoordelijkheden. Ik spreek als fractievoorzitter van D66 in de Tweede Kamer. Ik heb net duidelijk gemaakt dat mijn fractie geen steun meer geeft aan dit gehele kabinet. In de brief van de minister-president staat heel duidelijk dat de ministers gezamenlijk tot het oordeel zijn gekomen dat de hedenochtend niet aanvaarde motie geen gevolgen heeft voor het functioneren van het kabinet. Dat is toch ook zo? Het lijkt mij logisch dat alle ministers daarmee kunnen instemmen, want dat is een feit, maar dat moet apart worden gezien van het feit dat de fractie van D66 geen steun meer geeft aan dit kabinet.

De heer **Nawijn** (Groep Nawijn): Mevrouw Van der Laan, uw partij heet Democraten66. Er is een meerderheid in deze Kamer die de motie van wantrouwen tegen mevrouw Verdonk niet heeft gesteund. Is het dan niet een heel vreemde positie om op grond daarvan de minister-president te dwingen om naar de Koningin te gaan.

Waar leidt dit toe? U heeft zelf voorgelezen dat het kabinet en de minister-president gezamenlijk tot het standpunt zijn gekomen dat die motie geen consequenties heeft voor het kabinet. Gaat u straks een motie van wantrouwen indienen tegen het gehele kabinet, of niet?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Dat is helemaal niet nodig. Ik heb een verzoek ingediend bij de minister-president om op basis van het debat van gisteren een keuze te maken tussen minister Verdonk in het kabinet dan wel D66 in het kabinet. Het is nu duidelijk dat het kabinet ervoor kiest om zich volledig te vereenzelvigen met de prestaties van minister Verdonk. Ik wil dat niet voor mijn rekening nemen. Daarom heeft mijn fractie

Van der Laan

gezegd: dan geven wij geen steun meer aan dit kabinet. Dat is het politieke feit.

De heer **Nawijn** (Groep Nawijn): Maar dat moet toch een gevolg hebben. U hoort wat het kabinet heeft gezegd. Dus u moet dan een motie van wantrouwen tegen het hele kabinet indienen. Er is immers een nieuwe stap gezet door het kabinet.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Op het moment dat één van de coalitiefracties haar steun intrekt voor dit kabinet, dan betekent het dus dat de parlementaire basis waarop het kabinet in het leven is geroepen, wegvalt en dat er niets anders rest dan de gang naar de Koningin.

De heer **Rouvoet** (ChristenUnie): U heeft gisteren in iets andere bewoordingen aan het eind van uw betoog gezegd: het is mevrouw Verdonk eruit of wij eruit. Dat was de strekking van uw slotzin. Oftewel, kabinet, minister-president, u moet kiezen tussen minister Verdonk en D66. Het kabinet heeft gekozen. Dat staat in de brief. Het heeft unaniem gekozen voor de conclusie dat de verworpen motie geen consequentie hoeft te hebben voor het functioneren van het kabinet. En dus heeft het kabinet unaniem gekozen voor minister Verdonk. Dat zult u met mij eens zijn. U zet nu een vervolgstap. Dat begrijp ik politiek. U zegt: dan rest mij niets anders om als D66-fractie de steun aan het kabinet in te trekken. Dan gaat u één stap verder en zegt u: dan is automatisch de conclusie dat de minister-president nu niets anders kan doen dan naar de Koningin gaan. Kunt u het met mij eens zijn dat het staatsrechtelijk onjuist is wat u zegt en dat het afhangt van de politieke inschatting door de minister-president van uw interventie van zojuist? Dan zou mijn voorstel zijn om daar even op te wachten.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Sorry, ik begrijp de vraag niet.

De heer **Rouvoet** (ChristenUnie): Even los van het feit dat u namens anderen mededelingen doet over de rest van het programma van vandaag, trekt u al de staatsrechtelijk voorbarige conclusie dat de minister-president na uw opmerking niet anders kan doen dan naar de Koningin gaan. Mijn taxatie is dat de minister-president namens het voltallige kabinet heeft aangegeven dat wordt gekozen voor minister Verdonk, en niet voor de steun van de D66-fractie. Het wachten is nu op de taxatie door de minister-president van het intrekken van uw steun aan het voltallige kabinet. Maar ik vind het onjuist als u zegt: hij kan niet anders dan naar de Koningin gaan. Dat hangt af van de politieke inschatting. Wij zullen afwachten of dat ook namens het voltallige kabinet is. Bent u het met die redenering eens?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Dat ben ik met u eens.

De heer **Rouvoet** (ChristenUnie): Fijn zo!

De heer **Van As** (LPF): Voorzitter. Mijn vraag ligt eigenlijk in het verlengde van de vraag van de heer Rouvoet. Mevrouw Van der Laan trok gisteravond een te grote broek aan door het hoofd van minister Verdonk te eisen. Anders zouden beide D66-bewindslieden uit het kabinet stappen. Wie schetst mijn verbazing dat zich nu een

andere soap heeft voltrokken. Beide ministers, van wie ik heb begrepen dat minstens een of misschien wel twee betrokken zijn geweest bij het fractieberaad, blijven toch zitten. Dat schijnt dan te zijn op persoonlijke titel. Deze coalitie bestaat uit drie partijen. De partij van mevrouw Van der Laan maakt daar deel van uit. Dan zou het haar sieren als zij een motie van wantrouwen tegen haar eigen ministers indient. Waarom doet zij dat niet?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Omdat dat niet nodig is.

De heer **Van As** (LPF): Voorzitter. Het is toch volstrekt belachelijk wat mevrouw Van der Laan nu zegt! Dat zou dus betekenen dat beide bewindslieden op persoonlijke titel deel uitmaken van het kabinet, dat zij dus niet gedragen worden door een meerderheid van het parlement?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Voorzitter. De precieze constructie en de staatsrechtelijke interpretatie van de heer Van As ontgaan mij. Ik leg nog een keer uit hoe het precies zit.

Gisteravond/vannacht is er een debat geweest naar aanleiding waarvan ik heb gevraagd of de minister-president/het kabinet kiest voor minister Verdonk dan wel voor voortzetting van het kabinet met D66. Uit de brief blijkt dat is gekozen voor vereenzelviging met het beleid van minister Verdonk. Op basis daarvan heeft de fractie van D66 besloten haar steun aan dit kabinet in te trekken.

De heer **Van As** (LPF): Dit kabinet was gestoeld op een parlementaire meerderheid, waarvan D66 deel uitmaakte. U trekt zich nu terug. U steunt het kabinet dus niet meer. Dat heeft consequenties voor beide bewindslieden van D66, want dit kabinet zit er niet meer op basis van een parlementaire meerderheid.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Dat heeft consequenties voor het gehele kabinet.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter. Op de eerste plaats complimenteer ik mevrouw Van der Laan voor haar moed en voor de rechte rug die zij tot nu toe heeft getoond. Dat was een halfjaar geleden bij een nog veel belangrijker debat wel anders.

Op de tweede plaats is er iets wat ik niet begrijp. Ik heb haar toch echt vanmiddag op tv horen zeggen dat de D66-bewindslieden achter haar analyse stonden. Wat is er sindsdien gebeurd?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Er is een brief gekomen van de minister-president waarin staat dat alle leden van het kabinet de mening hebben dat er geen gevolg behoeft te worden gegeven aan een motie die gisteren niet is aangenomen. Het lijkt mij zonneklaar dat zij daarin gelijk hebben.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat betekent dat de D66-bewindslieden uw bijdrage gisteren in de Kamer volledig steunen, inclusief alle kwalificaties die u hebt gebruikt aan het adres van mevrouw Verdonk, maar dat zij desalniettemin zeggen: wij steunen dit kabinet nog steeds ondanks het feit dat onze gekozen vertegenwoordigers in de Tweede Kamer het vertrouwen daarin hebben opgezegd. Zeg ik dat goed?

Van der Laan

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Ik hecht eraan dit staatsrechtelijk zuiver te houden. Ik spreek hier namens de fractie van D66. Ik ben fractievoorzitter van D66 in de Tweede Kamer. Ik kan dus ook alleen maar spreken namens die fractie. Deze fractie heeft daarnet haar politieke steun aan dit kabinet ingetrokken.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat wist ik al. Daar hebt u al één keer een compliment voor gehad. Dat is genoeg. Dat doe ik niet twee keer. Wij blijven niet aan de gang! Mijn moeder placht te zeggen: wij praten maar één keer voor een cent.

Alle gekheid op een stokje, ik heb u op tv horen zeggen dat "uw ministers" – zij zijn natuurlijk van de Koningin, maar goed – inhoudelijk achter de kritiek stonden zoals u die gisteren hebt verwoord in de Kamer. Ik neem aan dat dit is inclusief uw kwalificaties als "politieke spelletjes", "politieke deals" enzovoorts. Ik heb ze niet bij de hand, maar u hebt heel wat kwalificaties gebruikt. Kunt u zich voorstellen dat het bevreemding wekt dat wij hen nu zij aan zij zien zitten met de minister-president als waren zij beiden vice-premier?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Dat kan ik mij voorstellen. Ik heb geen enkele aanleiding om aan te nemen dat er inhoudelijk iets is veranderd. Er is wel een nieuw feit, namelijk dat er een brief is gekomen van de premier.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat weten wij. Wij hebben die brief ook gelezen.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): En een nieuw feit is dat de fractie van D66 geen politieke steun meer geeft aan dit kabinet. Dat zijn de feiten.

De heer **Marijnissen** (SP): Wanneer wist u dat deze bewindslieden zouden blijven?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Nu er op dit moment geen politieke steun meer is voor dit kabinet, ga ik ervan uit dat dit binnenkort officieel demissionair zal zijn, wat betekent dat geen van de bewindslieden zal blijven.

De heer **Marijnissen** (SP): U moet wel antwoord geven op de vraag, anders gaat dit spel niet goed. De vraag was: wanneer wist u dat deze twee bewindslieden zouden besluiten om toch in het kabinet te blijven, ondanks uw opstelling?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): De enige informatie die ik heb, is dat deze bewindslieden steun hebben gegeven aan deze brief van de minister-president waarin iets wordt geconcludeerd wat zonneklaar is.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): De staatsrechtelijke discussie laat ik graag voor wat deze is. Ik probeer het politieke doel van uw handelen te achterhalen. Begrijp ik goed dat het uw ambitie is om het hele kabinet demissionair te maken waardoor D66 geen rompkabinet achterlaat en uw partijleider een positie behoudt in het demissionaire kabinet?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): De fractie van D66 heeft net haar politieke steun aan dit kabinet ingetrokken. Ik ga ervan uit dat, met de tussenstap van de heer Rouvoet, daarna de minister-president de gang naar de koningin

zal maken en dat vervolgens het kabinet demissionair zal zijn. Het is dan gebruikelijk dat de koningin vraagt of de demissionaire bewindslieden nog alles willen doen wat in het landsbelang is. Ik ga ervan uit dat zij daarmee zullen instemmen. Vervolgens is het normaal om dan te kijken wat de volgende stappen zullen zijn. Ik kan helemaal niet speculeren over hoe lang die demissionaire status zal duren. Ik heb geen idee of er verkiezingen komen of dat er een andere oplossing is. Ik vind dat wij dan wel heel erg ver vooruitgaan.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Het is dan dus helder dat mevrouw Van der Laan wenst dat haar ministers, de D66-ministers, deel hebben aan het demissionaire kabinet, zitting hebben tot aan het einde, waardoor – als een politiek neveneffect – de politieke leider van D66 positie en functie behoudt in dat kabinet.

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Het zou natuurlijk zonde zijn als deze voortreffelijke ministers en onze voortreffelijke staatssecretaris niet alles zouden kunnen doen wat in het landsbelang is, namelijk zorgen dat wij ondanks de demissionaire status gewoon door kunnen werken.

De heer **Verhagen** (CDA): Los van het feit dat ook demissionaire ministers via een motie van wantrouwen kunnen worden weggestuurd – ik hoef maar te verwijzen naar Van Thijn en Hirsch Ballin – zou ik mevrouw Van der Laan nogmaals willen vragen waarop zij baseert dat het opzeggen van de politieke steun door de D66-fractie aan dit kabinet, zolang dit kabinet een meerderheid heeft, gevolgen zou hebben voor het totale kabinet minus de D66-bewindslieden. Ik denk dat het voor de voortgang van het debat goed is, gelet op de opmerkingen van mevrouw Van der Laan, om voordat wij de sprekerslijst verder aflopen een reactie te krijgen van de minister-president en de beide andere bewindslieden over de opstelling van de D66-fractie. Er is nog steeds sprake van een niet aangenomen motie van wantrouwen ten aanzien van dit kabinet. Met andere woorden: hoe veronderstelt mevrouw Van der Laan dat er meer consequenties zouden zijn dan het vertrek van de D66-bewindslieden als zij het hierbij laat?

Mevrouw **Van der Laan** (D66): Dit kabinet is geboren uit een samenwerking tussen CDA, VVD en D66. Daaraan ligt een prachtig regeerakkoord ten grondslag. Nu valt die grondslag weg, omdat wij onze politieke steun hebben ingetrokken. Dat betekent dus dat de parlementaire basis voor dit kabinet wegvalt omdat onze politieke steun er niet meer is.

De **voorzitter**: Wij zijn weer een beetje terug bij het begin.

De heer **Verhagen** (CDA): Voorzitter. Ik zou u willen verzoeken om, voordat wij dit debat voortzetten, eerst een reactie te kunnen krijgen van de minister-president en de beide andere bewindslieden op de opstelling van de D66-fractie.

De **voorzitter**: De heer Verhagen heeft een punt van orde naar voren gebracht. Zijn de andere leden het met hem eens dat het dienstig zou zijn om eerst de minister-president uit te nodigen om te reageren op het betoog van mevrouw Van der Laan?

Van der Laan

De heer **Bos** (PvdA): Voorzitter. Het lijkt mij niet verstandig om het debat al in zo'n vroeg stadium te laten vastlopen op misverstanden die de heer Verhagen als zekerheden presenteert. Ik denk dus dat alle partijen gewoon in staat moeten worden gesteld om hun bijdrage aan dit debat te leveren en dat het het beste is als de minister-president daarna op al die bijdragen reageert.

De **voorzitter**: Indien de minister-president nu zou antwoorden – ik treed daar niet in, dat is aan de Kamer – betekent dat natuurlijk niet dat de andere partijen daarna niet het woord voeren.

De heer **Bos** (PvdA): Voorzitter. U hebt mij gehoord. Ik denk dat het verstandig is dat elke partij eerst de gelegenheid krijgt om een bijdrage te leveren, zoals ook voorafgaand aan dit debat is geregeld, en dat de minister-president daarna reageert.

De heer **Rouvoet** (ChristenUnie): Voorzitter. Mij lijkt het, om misverstanden te voorkomen en het hele plaatje te beoordelen, juist dienstig dat wij wel eerst de reacties uit Vak K horen, maar dan van alledrie de bewindslieden. Daarna kunnen alle fracties reageren op beide verhalen in samenhang.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Na de verklaring van mevrouw Van der Laan heeft de coalitie geen meerderheid meer. Dat is een doorslaggevend politiek feit, dat de positie van het kabinet raakt. Het lijkt ook mij het beste dat wij de minister-president de gelegenheid geven uiteen te zetten hoe hij de ontstane situatie beschouwt.

De heer **Rutte** (VVD): Ook mijn fractie geeft daaraan de voorkeur, omdat wij dan met elkaar het hele feitenmateriaal op tafel hebben, op grond waarvan de eerste termijn kan worden vervolgd.

De **voorzitter**: Ik vraag de minister-president of hij bereid is om op dit moment te reageren, al dan niet na een onderbreking, op de eerste termijn van mevrouw Van der Laan.

Het woord is aan de minister-president.

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Ik vind het in dit stadium tamelijk bezwaarlijk om alleen in te gaan op de uitlatingen van mevrouw Van der Laan. Aan ons is gevraagd wat de positie is van het kabinet naar aanleiding van een niet aanvaarde motie. Dat heb ik neergelegd in een brief. Natuurlijk is het zo dat wij onze bedenkingen hebben bij het intrekken van de steun aan het kabinet, maar ik hoor ook de staatsrechtelijk relevante opmerking dat, als er één fractie terugtreedt, automatisch de gang naar Hare Majesteit de Koningin aan de orde is, evenals de demissionaire staat van het kabinet. Welnu, dat weet ik helemaal nog niet. Ik heb meer gegevens nodig van de Kamer om daarop in te gaan. Ik ben uiteraard niet gelukkig met de inbreng van mevrouw Van der Laan en zou er graag meer over willen zeggen. Want het ging wel heel erg snel; in drie zinnen wordt gezegd: wij trekken de steun aan het kabinet in. Ik wil hier graag op ordentelijke wijze op ingaan. Ik betreur het dat het zo loopt, maar ik wil liever op dit moment ook van andere fracties horen wat hun positie is en hoe zij tegen de brief van het kabinet aankijken, zodat ik de

zaken in hun onderlinge samenhang kan bezien. Ik ben niet gelukkig met de opstelling van de D66-fractie, dat spreekt vanzelf. Ik heb aangegeven hoe in het kabinet is gesproken over de niet-aanvaarde motie, en het lijkt mij dat wij er beter aan doen om eerst de andere fracties te horen. Als er sprake zou zijn van een gang naar Hare Majesteit de Koningin, zou er over een dergelijke belangrijke zaak eerst nader overleg moeten plaatsvinden in het kabinet. Ik vind het echter nog te prematuur om daarover te spreken in dit stadium van het debat.

De **voorzitter**: Ik denk dat het redelijk is om aan het verlangen van de minister-president te voldoen en het debat voort te zetten.

Het woord is aan de heer Bos.

De heer **Bos** (PvdA): Voorzitter. De heer Van der Vlies noemde het debat dat wij vanochtend afsloten het debat van de unieke taferelen. Dit dreigt een debat van wel heel unieke taferelen te worden, omdat er pogingen worden gedaan om staatsrechtelijke constructies neer te zetten die echt op geen enkele wijze rechtvaardiging vinden in de in Nederland gegroeide parlementaire praktijk. De positie die mevrouw Van der Laan heeft ingenomen is wat ons betreft niet alleen politiek moedig, maar ook staatsrechtelijk volstrekt correct. De grondslag van een kabinet berust niet op de vraag of men een beetje gezellig samen in de Trêveszaal zit te vergaderen en te besturen, maar op de aard van de samenwerking met het parlement. Die grondslag is vastgelegd in de opdracht die het staatshoofd aan de informateurs en de formateurs heeft gegeven, op grond waarvan uiteindelijk een rapport wordt uitgebracht. Die grondslag, zoals verwoord in de opdracht aan de informateurs en formateurs, laat geen enkele ruimte voor misverstand. Die grondslag was namelijk dat er sprake moest zijn van een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal. Met het intrekken van de politieke steun door de fractie van D66 is die grondslag aan het kabinet ontvallen. Aan de opdracht die van het staatshoofd afkomstig was, kan niet langer worden voldaan. Daarom rest er nu niets anders dan dat de minister-president teruggaat naar het staatshoofd.

Ik kan mij voorstellen dat het op dit moment politiek volstrekt logisch en zelfs waarschijnlijk is dat de D66-ministers als eersten hun consequentie trekken voor wat betreft hun persoonlijk aanblijven in het kabinet, naar aanleiding van het intrekken van de steun door hun fractie. Het zou volstrekt logisch zijn – en het is misschien ook wel waarschijnlijk – dat vervolgens alle andere ministers dat ook doen. Ik denk dat het punt gemaakt moet worden dat, zelfs als dit niet gebeurt, dit niets afdoet aan de constatering dat de grondslag voor het voortbestaan van dit kabinet thans aan het kabinet is ontvallen, en dat dus een gang terug naar het staatshoofd door de minister-president, waarbij hij het ontslag van het kabinet aan het staatshoofd aanbiedt, aan de orde is. Vervolgens dient consultatie plaats te vinden. De inzet van de PvdA bij die consultatie zal zijn, de Nederlandse bevolking op zo kort mogelijke termijn in staat te stellen om door middel van nieuwe verkiezingen een nieuw kabinet te kiezen.

Bos

De **voorzitter**: De heer Bos bedoelt: "een nieuwe Kamer te kiezen".

Het woord is aan de heer Van As.

De heer **Van As** (LPF): Voorzitter. Het debat dat wij nu met elkaar voeren, ligt in het verlengde van het debat dat wij gisteravond en vanochtend hebben gevoerd. Dat was op zichzelf al een heel schaamteloze vertoning, waarin de Kamer zich van haar slechtste kant heeft laten zien. Minister Verdonk voert een motie uit en dan mag zij vertrekken. Wat zich hier heeft voltrokken, is eigenlijk de wereld op zijn kop.

Wij zijn trots dat wij als LPF-fractie tegen de motie van wantrouwen hebben gestemd. Als wij het kabinet hadden willen wegsturen, dan zouden wij de motie van afkeuring hebben gesteund. Wij hebben wel vertrouwen in het CDA en de VVD, maar niet in D66. D66 heeft voor grote politieke instabiliteit gezorgd. De rotzooi waartoe dat dit jaar heeft geleid, is onbeschrijfelijk. Wij zijn ook verbaasd dat minister Pechtold, die als politieke leider nota bene gisteravond ook betrokken was bij het fractieberaad. Wellicht dat wij van hem nog horen wat zijn rol is geweest bij het bepalen van het standpunt dat de D66-fractie heeft ingenomen. Als hij mordicus tegen was, vernemen wij dat ook graag.

Wij zeggen eigenlijk het vertrouwen op in de D66-bewindslieden. Er is complete verwarring ontstaan. Met name bij D66 is men de weg helemaal kwijt. Zo kan het niet doorgaan. Het kabinet voert een motie niet uit, unaniem nota bene. Dan vragen wij ons af welke positie deze twee ministers nu nog innemen. Zijn zij solidair met hun fractie? Dat blijkt niet zo te zijn. Of wil men op persoonlijke titel verder? Dat is staatsrechtelijk de wereld op zijn kop.

Dit kabinet kan op deze manier niet verder. Wij vinden dat op zichzelf geen punt. Wij zitten er namelijk helemaal niet mee als de beide bewindslieden gewoon vertrekken, dit kabinet verlaten. Dan ontstaat een andere situatie en daar is staatsrechtelijk best een oplossing voor te vinden, mijnheer de voorzitter. Dit land kan veel beter worden bestuurd zonder D66. De ellende van een kabinet met D66 hebben wij nu gezien. Het is op zichzelf al een hele soap. Wij willen gaarne van beide D66-bewindslieden en zeker van minister Pechtold van Bestuurlijke Vernieling/ Vernieuwing horen, hoe hij hier tegenaan kijkt. Wij behouden ons het recht voor, zo nodig een motie van wantrouwen in te dienen tegen de twee D66-bewindslieden.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter. De verklaring van de minister-president spreekt van een unanieme opvatting binnen het kabinet. Dat is niet anders te verstaan dan dat de ministers die zich verwant weten aan D66 – te weten de heer Pechtold, die binnen zijn partij is verkoren tot lijsttrekker, en de heer Brinkhorst, die binnen zijn partij als man van het eerste uur geldt – afstand nemen van het opzeggen van het vertrouwen in minister Verdonk door de D66-fractie in de Tweede Kamer.

De afweging van het kabinet, de conclusie in de brief dus, ligt voor de hand. De motie was immers niet aangenomen. Daarmee is de bal – om het zo maar even

te zeggen – teruggelegd bij de fractie van D66 in dit huis. Die fractie heeft zojuist gesproken. In politieke termen is er dus een nieuw feit. De coalitie heeft geen meerderheid meer. Een coalitie die gebonden is door een tot stand gekomen akkoord, met het plusje van het Paasakkoord, heeft geen meerderheid meer.

De vraag is nu of dit kabinet nog voldoende steun in de Kamer heeft. De regel daarbij is dat zolang het tegendeel niet is gebleken wij daarvan moeten blijven uitgaan. Het staat dus niet vast dat er een meerderheid zou zijn die haar steun aan dit kabinet onthoudt. Dus is er in dit opzicht nog geen vuiltje aan de lucht. Wie een beetje beter kijkt, ziet natuurlijk wel donkere wolken komen.

Zou de kernvraag dan toch niet zijn, wetend dat de Kamer het vertrouwen nog niet heeft opgezegd, hoe het kabinet dit nu allemaal zelf ziet, dus of men de paraplu opsteekt of niet?

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Voorzitter. Ik ben allesbehalve hoogleraar staatsrecht, maar met al mijn lekenkennis lijkt mij de analyse van mevrouw Van der Laan juist. Dit kabinet rust op de grondslag van drie partijen. Wanneer één van die partijen haar steun aan dit kabinet intrekt, komt de steun aan het kabinet te ontvallen. Het lijkt mij dat de overblijvende coalitiepartijen, CDA en VVD, zich dit zouden moeten aantrekken. Ik verbaas mij erover met welke snelheid er nu al wordt gespeculeerd over alternatieve meerderheden. Dat hoor ik namelijk CDA en VVD doen. Ik dacht dat wij toch wel andere herinneringen bewaarden aan het kabinet-Balkenende I. Dat is waarnaar wij dan zouden terugkeren. Dit is blijkbaar de overblijvende ambitie van CDA en VVD. Als de route van D66 niet wordt gevolgd – het kabinet biedt in zijn geheel zijn ontslag aan aan de Koningin en wordt demissionair – levert dit kabinet zich uit aan de LPF, zoals het zich de afgelopen weken had uitgeleverd aan minister Verdonk.

Het lijkt mij ook dat de coalitiepartijen, als zij het politieke doel van D66 zouden willen vermijden – het kabinet wordt demissionair en de politiek leider van D66, de heer Pechtold, houdt zitting in dit kabinet en behoudt daarmee politieke zichtbaarheid, functie en positie – een motie van wantrouwen zullen moeten indienen tegen de twee D66-bewindslieden. Ik kan mij niet voorstellen dat zij ook dat zouden overlaten aan de LPF.

Laat ik duidelijk zijn. Ik heb de geloofwaardigheid van dit kabinet al niet zo hoog meer zitten; die heb ik ook nooit zo hoog gehad. Ik kan mij niet voorstellen dat dit kabinet als minderheidskabinet door zou willen, afhankelijk van de steun van de LPF. Er kan in mijn ogen maar één ding gebeuren: dit kabinet biedt in zijn geheel zijn ontslag aan aan de Koningin en wordt demissionair, waarna er verkiezingen komen.

De heer **Rouvoet** (ChristenUnie): Voorzitter. Gisteravond is door een aantal fracties, waaronder de fractie van de ChristenUnie, het vertrouwen opgezegd in één minister, minister Verdonk. Ik zeg dat nog eens met nadruk, ook omdat uit de woorden van mevrouw Van der Laan zou kunnen worden afgeleid dat steun aan de motie voor meerdere fracties steun betekent aan het opzeggen van

Rouvoet

het vertrouwen in het kabinet. Wij hebben gisteren uitgesproken dat mevrouw Verdonk niet op onze steun en ons vertrouwen kan rekenen.

Mevrouw Van der Laan heeft namens de D66-fractie gisteravond aan het slot van haar betoog de zaak op scherp gezet, door te zeggen: mevrouw Verdonk eruit of wij eruit. Dat is daarmee een probleem van D66.

In dit debat lopen de staatsrechtelijke en de politieke werkelijkheid naar mijn gevoel nogal door elkaar. Soms zijn het twee gescheiden werkelijkheden die elkaar raken. De reactie van de minister-president die wij vanmiddag ontvingen namens het unanieme kabinet is correct. Mevrouw Van der Laan merkte dat terecht op. Maar hij roept wel vragen op over de overwegingen en de positie van de D66-bewindslieden. Maar dat gaat de Kamer niet rechtstreeks aan. Eigenlijk is ook dat een probleem van D66.

Nu doet zich een nieuw politiek feit voor. De fractie van D66 heeft de steun aan het kabinet ingetrokken. Daarmee is de feitelijke basis voor de samenwerking in het kader van dit kabinet, namelijk het Paasakkoord, komen te vervallen. Ik kan mij namelijk niet voorstellen dat dit kabinet vrolijk verder zou gaan met het uitvoeren van hetgeen vooral aan D66 is beloofd om hen erbij te houden. Dat zou niet logisch zijn.

In reactie op het betoog van mevrouw Van der Laan heeft mevrouw Halsema ons met een scherpe vraag een inkijkje geboden in de campagne-strategie van D66. De minister-president heeft staatsrechtelijk gelijk wanneer hij zegt het hele palet te willen zien alvorens hij reageert. Politiek heeft hij echter ongelijk, omdat er een belangrijk politiek feit is neergelegd. Het zou merkwaardig zijn om na de mededeling van mevrouw Van der Laan eerst maar eens om ons heen te kijken of misschien ter plekke een nieuwe politieke meerderheid te construeren is voor dit kabinet. Dat lijkt mij niet de gebruikelijke gang van zaken. Om die reden was ik er voorstander van dat wij eerst een reactie zouden krijgen van de minister-president. Ik ben reuze benieuwd naar zijn reactie op de mededeling van mevrouw Van der Laan. Ik ben vooral benieuwd of hij deze reactie zal geven namens het gehele kabinet.

□

De heer **Marijnissen** (SP): Ik heb mevrouw Van der Laan al geprezen voor haar moed. Ik doe het nu voor de tweede en laatste keer. Maar toch. Het begon als een debat over mevrouw Verdonk en mevrouw Hirsi Ali. Vervolgens ging het debat gisteren over de VVD. De voorzitter moest uit zijn stoel en de heer Zalm werd erbij geroepen. De VVD werd onder de loep genomen. Vervolgens werd nieuws gemaakt doordat D66 het vertrouwen opzegde in minister Verdonk. Vanmorgen was het kabinet in het nieuws. En nu weer D66 omdat de fractie het vertrouwen in het kabinet opzegt. Waarschijnlijk kunnen wij dit debat nog eindeloos voortzetten zonder dat er duidelijke consequenties worden getrokken.

De tragiek van het verhaal is dat alle fracties reacties uit het volk ontvangen. De heer Van der Vlies had het daar gisteren al over. Mensen vragen zich echt af waar dit over gaat. Men verbaast zich er vooral over dat wij in lange debatten twee dagen en nachten hebben gesproken over één persoon. Velen in een gelijksoortige positie worden nooit genoemd. Dan zegt de VVD, zoals gisteren de heer Van Beek tegen mijn collega De Wit, dat wij hier

toch zeker niet over persoonlijke gevallen spreken. Dat hebben wij wel gedaan, uitvoerig zelfs. Dat heeft bevreemding gewekt. Dat is alvast een probleem. Het lag op tafel en het moest besproken worden. Ik mag hopen dat het in het parlement en daarbuiten als een katalysator heeft gefungeerd met betrekking tot een reflectie op het asielbeleid in Nederland en de onmenselijke kanten die dat heeft. Je bent er niet met een politiek van "regel is regel" en "ik ben niet links, ik ben niet rechts, ik ben recht door zee". Dat kan leiden tot levensgevaarlijke consequenties. Recht door zee is altijd en alleen maar goed voor mensen met oogkleppen.

Vandaag voltrekt zich een nieuwe episode in deze soap. Ik vind werkelijk dat het nu grotesk wordt. Mevrouw Van der Laan heeft vandaag namens D66 gezegd dat "haar" bewindslieden de opvattingen steunen die zij gisteren in de Kamer heeft verwoord. Op basis van de brief van de minister-president moeten wij concluderen dat dit onjuiste informatie was. Op mijn vraag aan mevrouw Van der Laan wanneer zij op de hoogte was van het feit dat haar bewindslieden haar niet zouden volgen, heb ik helaas geen antwoord gekregen.

Er is een richtingenstrijd binnen D66. Zoals wij allen weten is die al wat langer manifest. Er is immers een verkiezing geweest voor de lijsttrekker. Deze heeft erin geresulteerd dat de politiek leider van D66 nu zitting heeft in het kabinet en niet in de Kamer. Mevrouw Van der Laan heeft het vandaag zelf ook zo omschreven. Wij hebben dus te maken met twee D66'ers. Dat is erg veel, als je in de peilingen op twee zetels staat. Over de kloof tussen burger en politiek gesproken, ik geef het mevrouw Van der Laan of de politiek leider van D66 te doen om dit allemaal uit te leggen. Dit kan echt niet, vind ik. Maar goed, dit is een kwestie van D66.

Dit geldt echter niet voor de toekomst van dit kabinet. Ik ben het hartgrondig eens met degenen die zeggen: er zijn verkiezingen geweest, het kabinet-Balkenende is geformeerd, er is een programma gekomen en er zijn bewindslieden gezocht, die zijn aan de slag gegaan en die konden daarbij rekenen op een "vanzelfsprekende" meerderheid in de volksvertegenwoordiging. Maar deze meerderheid is de coalitie vandaag ontvallen, bij mededeling van mevrouw Van der Laan. De conclusie kan dan alleen maar zijn dat er politieke consequenties zijn, anders moet niemand in de Kamer meer spreken over de geloofwaardigheid van de politiek of over de kloof tussen burger en politiek. De minister-president gaat het na het échec met de LPF onder Balkenende I met D66 proberen, hoewel die partij voor de verkiezingen had gezegd dat zij dit nooit zou doen – dit laten wij nu even terzijde – hij formeert met CDA en VVD een rechts kabinet, er komt een programma en men gaat aan de slag. En uiteindelijk zegt een van de fracties: u zoekt het maar uit. Ik laat nu even onbesproken dat er nog twee bewindslieden van D66 in het kabinet zitten. Dit is niet aan de bevolking uit te leggen, dit moet consequenties hebben. Hoe de minister-president er verder staatsrechtelijk over denkt, vernemen wij zo dadelijk, maar mijn fractie kan niet wachten op de naderende verkiezingen.

□

De heer **Verhagen** (CDA): Voorzitter. Het debat dat wij gisteren gevoerd hebben, kende inderdaad een bizarre ontknoping. Ik vond het al onbegrijpelijk dat een minister, terwijl zij zich schikt naar de wil van de Kamer

De heer Bos (PvdA)

© M. Sablerolle – Gouda

door een motie uit te voeren, geconfronteerd wordt met een motie van wantrouwen. Zo vond ik het ook onbegrijpelijk dat de fractie van D66, ondanks dat de meerderheid van de Tweede Kamer het vertrouwen in de minister behield, stelde dat de minister vervangen moest worden, zoals ik vanmorgen op de televisie hoorde. Democraten 66 komt nu in een nieuwe versie naar voren als het gaat om meerderheid en minderheid, maar er is nu inderdaad een nieuw politiek feit: het intrekken van de steun aan het kabinet door de fractie van D66.

Nu kennen wij in ons staatsrecht niet het beginsel van een uitgesproken vertrouwen van een Kamermeerderheid in het kabinet, maar het systeem dat het vertrouwen in het kabinet bestaat zolang een meerderheid van de Kamer zich daarover niet heeft uitgesproken in een motie van wantrouwen jegens het kabinet. Als zo'n motie door een meerderheid gesteund wordt, leidt het tot een demissionaire status van het kabinet en – als er niet gelijmd wordt – tot verkiezingen. Er is inderdaad wel gesuggereerd, ook door mevrouw Van der Laan, dat bijvoorbeeld bij een breuk in de coalitie het gehele kabinet zou moeten aftreden, alsof dit staatsrecht zou zijn. Dit wordt door staatsrechtsgeleerden betwist. Het tegendeel is zelfs waar, zo zeggen Prakke en Kortman dat deze stelregel in de constitutionele praktijk onvoldoende weerklank vindt om als ongeschreven rechtsregel te worden aanvaard. Zolang er dus geen motie van wantrouwen tegen dit kabinet is ingediend die kan rekenen op de steun van de meerderheid, is er geen sprake van noodzaak tot aftreden.

Wel is het relevant wat het kabinet zelf vindt van het intrekken van de steun door één van de regeringsfracties. Zelf vind ik het op dit moment veel relevanter welke consequenties minister Pechtold en minister Brinkhorst verbinden aan het intrekken van de politieke steun door de D66-fractie. Immers, daarmee is er sprake van een situatie die zich gisteren niet voordeed, namelijk dat een fractie de politieke steun ten aanzien van eigen bewindslieden intrekt. Dat richt zich rechtstreeks op de D66-bewindslieden in dit kabinet. Ik zou dan ook van deze bewindslieden in ieder geval willen horen welke consequenties zij daaraan verbinden.

Ik ga ervan uit dat de minister-president ingaat op het intrekken van de politieke steun door de D66-fractie,

maar zolang geen meerderheid in deze Kamer een motie van wantrouwen tegen dit kabinet heeft gesteund, is er formeel sprake van steun ten aanzien van dit kabinet.

Tegen mevrouw Halsema zeg ik in dit verband dat zij zich niet ongerust hoeft te maken. De vraag betreffende de consequenties, richting de D66-ministers in dit kabinet, heeft uiteraard een bedoeling. Als ik zelf op dat punt onvoldoende vertrouwen heb in bepaalde ministers en als de CDA-fractie op dat punt onvoldoende vertrouwen heeft in bepaalde ministers, dan dienen wij daar moties van wantrouwen tegen in. Als wij dat echter niet doen, dan hebben wij vertrouwen in de bewindslieden. Ik ben echter wel zeer benieuwd naar de consequenties die zij zelf verbinden aan het intrekken van de politieke steun door de D66-fractie. Als ik dit antwoord onvoldoende vind, zal ik daar in tweede termijn op ingaan.

De heer **Bos** (PvdA): De heer Verhagen praat over steun, maar mijn vraag is welke grondslag er nog voor dit kabinet is. Welke grondslag is er nog voor het functioneren van dit kabinet ten opzichte van dit parlement?

De heer **Verhagen** (CDA): Zoals u weet, heeft dit kabinet een regeerakkoord dat door een meerderheid van de Kamer gesteund werd. Er was iets heel vreemds aan de hand met de inbreng van de fractievoorzitter van D66, want enerzijds trok zij de politieke steun aan het kabinet in, maar anderzijds bleef zij nog steeds het regeerakkoord omarmen. De vraag die dan relevant is, is in hoeverre voorstellen van dit kabinet kunnen rekenen op de steun van de meerderheid in deze Kamer. Dit, tenzij de Kamer in meerderheid uitspreekt, door middel van een motie van wantrouwen, dat zij geen vertrouwen heeft in het kabinet. Dat staat los van de consequenties die een kabinet zelf kan verbinden aan het intrekken van de politieke steun door één van de regeringsfracties.

De heer **Bos** (PvdA): De consequentie van de redenering van de heer Verhagen is dat vanaf het moment dat een kabinet is aangetreden en het eerste debat heeft overleefd, het totaal niet meer uitmaakt wat er hier in het parlement gebeurt en wat politieke partijen die zich in den beginne verbonden aan een kabinet, daar op een gegeven moment van zeggen. Zolang elk debat of elke stemming maar overleefd wordt met een willekeurige meerderheid – het maakt niet uit wie het kabinet steunt – mag het kabinet door. Dat is een volstrekt unicum in de Nederlandse parlementaire geschiedenis. Ik zeg dit niet voor niets, want het kán ook niet. Dat is een minachting van de verkiezingsuitslag en ik vind het ook op zeer gespannen voet staan met de rol die het staatshoofd speelt in het proces van de totstandkoming van een kabinet. Het staatshoofd dringt immers aan op een vruchtbare samenwerking met de Staten-Generaal en dat wordt ingevuld met een concrete coalitie. Op het moment dat die coalitie niet meer bestaat, moet u terug naar het staatshoofd.

De heer **Verhagen** (CDA): Nee, waar het hier om gaat, is de vertrouwensband tussen kabinet en parlement. Dat is wat aan de orde is. Mij is tot op heden niet gebleken, ondanks het wegvallen van de politieke steun van de D66-fractie, dat die vertrouwensband tussen parlement en kabinet niet meer bestaat. Dat is iets wat kan ontstaan gedurende dit debat, maar op dit moment is er geen

Verhagen

sprake van een breuk in de vertrouwensband tussen kabinet en parlement.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Voorzitter. Ik doe mijn best om creatief met de heer Verhagen mee te denken. Daar ben ik trouwens nooit te beroerd voor. Stel dat de Kamer een motie van wantrouwen indient en het kabinet overleeft de stemming over die motie vanwege de steun van de fractie van de LPF. Dat betekent dan dat dit kabinet zich voor zijn verdere voortbestaan, voor het vinden van een draagvlak voor alle beslissingen, voor alle beleidsinitiatieven en voor het inzetten van een bepaalde beleidrichting, afhankelijk maakt van de steun van de LPF. Vindt u dat een aanlokkelijk perspectief?

De heer **Verhagen** (CDA): Ik ben het niet met u eens. Wat u zegt is formeel ook niet juist. Ik wijs erop dat in de afgelopen jaren de meerderheden in dit parlement van samenstelling wisselden. Nogmaals, formeel is wat u zegt niet juist.

Mevrouw **Halsema** (GroenLinks): Formeel kan dit niet juist zijn, maar in de praktijk zal blijken dat ik gelijk heb. Dan is de vraag: is dat aanvaardbaar gelet op de ervaringen met Balkenende I, met de LPF, het CDA en de VVD? Dat is namelijk uw toekomst. U hebt maar twee opties: of het hele kabinet wordt demissionair – dat is de variant-Van der Laan – of u verzekert zich van de gedoogsteun van de LPF.

De heer **Verhagen** (CDA): Voorzitter. Wat ik niet wens, is dat er zonder tussentijdse verkiezingen sprake is van wisseling in de coalitie van de regering. Dat is de opvatting van mijn fractie. Het kan niet dat er plotseling een andere coalitie ontstaat zonder dat de kiezer is geraadpleegd. Dat is iets anders dan wat door mevrouw Van der Laan is gesuggereerd, namelijk dat er geen vertrouwen meer in dit kabinet zou zijn. Ik zie mevrouw Halsema met haar hoofd schudden, maar dit is geen spelletje. Ik kies staatsrechtelijk voor de zuivere vorm. Sinds de kabinetten-Cals en Marijnen – ik meen dat het destijds ook om een omroepkwestie ging – hebben wij het ongeschreven recht dat er geen wisselingen in de coalitie zijn zonder tussentijdse verkiezingen. Die regel is zeer terecht. Zolang echter de meerderheid van het parlement – die meerderheid kan wisselen van samenstelling – vertrouwen heeft in het kabinet en zijn voorstellen steunt, is er niet de situatie die door mevrouw Van der Laan is geschetst.

De heer **Rouvoet** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik hoop dat de heer Verhagen het mij niet euvel duidt als ik zeg dat hij een vrij formele redenering volgt. Hij zegt dat de fractie van D66 de steun voor het kabinet heeft ingetrokken, maar dat die fractie volgens zijn waarneming nog steeds het Hoofdlijnenakkoord omarmt. Ik wijs erop dat er in de tussentijd iets is gebeurd. Er is een Paasakkoord gesloten en daarmee is de steun van D66 gekocht. Daarmee is de fractie van D66 gepaaid om de samenwerking van drie fracties in coalitieverband te kunnen voortzetten. Nu heb ik een vraagje dat voortkomt uit nieuwsgierigheid. Uit de rede van de heer Verhagen begrijp ik dat de fractie van D66 geen verantwoordelijkheid meer draagt voor het beleid van het kabinet, maar dat het Paasakkoord nog wel wordt uitgevoerd. Met dat akkoord is D66 een cadeautje gegeven. Ik meen dat de

publieke omroepen graag willen weten of zij dit goed begrepen hebben. Wordt het Paasakkoord dus gewoon uitgevoerd? D66 krijgt wat met het akkoord is bepaald zonder dat het verder verantwoordelijkheid draagt voor het beleid van dit kabinet. Meent u dat serieus?

De heer **Verhagen** (CDA): Ik vind dat er eerst bij monde van de minister-president een reactie van het kabinet op dit nieuwe politieke feit moet komen. Om die reactie heb ik in eerste termijn gevraagd. De minister-president heeft aangegeven dat hij eerst dit debat wil voortzetten. Hij wil namelijk horen wat de verhoudingen in het parlement zijn. Dat heeft onder andere te maken met de vertrouwensband. Dit is één element. Dan is er nog het andere.

Ook wij willen de voorstellen van het kabinet op hun merites beoordelen. Dat wij enthousiast of minder enthousiast zijn over bepaalde voorstellen, moge tijdens het debat blijken.

De heer **Rouvoet** (ChristenUnie): Ik vroeg dit omdat u net een formele redenering volgde en zei: er is een mogelijkheid van meerderheden die een kabinet kunnen steunen. De feitelijke grondslag, te vinden in het Hoofdlijnenakkoord-plus, oftewel gewijzigd door het Paasakkoord, is aan deze samenwerking komen te ontvallen. Dat is niet irrelevant, omdat het iets zegt over de mogelijkheden van een vruchtbare samenwerking van een kabinet met het parlement.

De heer **Verhagen** (CDA): Ook dat heeft te maken met de vraag, welke consequenties de D66-ministers verbinden aan de opstelling van hun fractie, en welke voorstellen er dan naar het kabinet zullen komen.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik heb een vraag die daarbij aansluit. Wij kennen allemaal de goedgeefsheid van de heer Verhagen en het CDA in het algemeen, en dat geldt ook voor het sociale karakter en de bereidheid om te delen. Dat geldt programmapunten, maar het geldt ook twee ministersposten en een staatssecretariaat. Kan het zo zijn dat u zegt: blijft u gewoon zitten in de coalitie? Met andere woorden: u vroeg aan de ministers van D66-huize die nu nog in het kabinet zitten wat zijzelf van de ontstane situatie vinden, maar wat vindt u ervan?

De heer **Verhagen** (CDA): Ik kan mij niet voorstellen dat deze beide bewindslieden in het kabinet blijven zitten zonder het hebben van politieke steun van de D66-fractie.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dan is de heel praktische vraag: wilt u dan zelf met de gereduceerde coalitie verder?

De heer **Verhagen** (CDA): Zullen wij eerst de reactie van het kabinet afwachten, voordat wij op dit soort vragen verder ingaan? Ik doe dat niet in dit stadium.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Het is wel een relevante vraag.

De heer **Verhagen** (CDA): Alle vragen zijn relevant! Wij moeten de zaken in de goede volgorde der dingen afwikkelen. Voordat ik hierop een antwoord kan geven, wil ik eerst een reactie van het kabinet daarop hebben.

Verhagen

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik houd er ook van de dingen in de goede volgorde te zetten.

De heer **Bos** (PvdA): Nog een feitelijke vraag, om zeker te zijn dat ik de heer Verhagen goed heb begrepen. Hij zei net dat een coalitiewisseling niet tot stand dient te komen zonder verkiezingen. Dat heb ik goed begrepen.

De heer **Verhagen** (CDA): Ik sprak over een andere samenstelling van die coalitie, waarbij ik heb verwezen naar Cals en Marijnen: in één parlementaire periode, zonder dat er verkiezingen plaatsvonden, kwam een kabinet tot stand van KVP, VVD en PvdA. Als er een coalitie komt die niet meer bestaat uit CDA en VVD, maar CDA en PvdA, zou dat niet kunnen dan na verkiezingen.

De heer **Bos** (PvdA): Ik ben blij dat u het hart op de tong draagt. Maar mijn vraag gaat natuurlijk over een andere coalitie. Vindt u dat een coalitie van CDA en VVD een andere is dan de huidige coalitie van CDA, VVD en D66?

De heer **Verhagen** (CDA): CDA, VVD en LPF wel.

De heer **Bos** (PvdA): U zegt hiermee dat een minderheidscoalitie van CDA en VVD wat u betreft geen andere coalitie is dan een van CDA, VVD en D66.

De heer **Verhagen** (CDA): Ja, binnen de staatsrechtelijke tradities zoals wij die kennen.

De heer **Bos** (PvdA): Daarmee zegt u dat D66 in uw ogen helemaal niets voorstelt, dat het dumpen van D66...

De heer **Verhagen** (CDA): Dit is bijna uitlokking.

De heer **Bos** (PvdA): Ik probeer voor iedereen die dit debat volgt inzichtelijk te maken wat u zegt. U vindt het ook dat in het kader van hoe wij omgaan met democratie, met verkiezingsuitslagen en opdrachten die het staatshoofd heeft verschaft over kabinetten die moeten kunnen rekenen op samenwerking met een meerderheid in de Staten-Generaal, volstrekt irrelevant of een coalitie die het kabinet steunt op een minderheid kan steunen, of op een meerderheid.

De heer **Verhagen** (CDA): Ik baseer mij in dezen op het staatsrecht zoals dat is geformuleerd, en zoals dat door staatsrecht deskundigen wordt uitgelegd. Maar ook hier geldt dat het kabinet zelf allereerst een oordeel moet uitspreken over het ontvallen van de politieke steun van één van de regeringsfracties.

De heer **Bos** (PvdA): De heer Verhagen moet kraakhelder zijn. Als hij zegt dat een wisseling van coalitie niet kan zonder tussentijdse verkiezingen, maar hij wel een uitzondering wenst te maken voor die ene variant waarin hij met zijn partij op het pluche kan blijven, verliest hij elke geloofwaardigheid.

De heer **Verhagen** (CDA): Dat is een volstrekt foutieve weergave van de inbreng die ik hier heb geleverd. Dat is absoluut niet het geval. Als de heer Bos lef heeft, dient hij een motie van wantrouwen in. Dan kan hij dat meteen testen.

De **voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Rutte, die zijn maidenspeech houdt.

De heer **Rutte** (VVD): Voorzitter. Ik zie af van het gebruik om niet te worden geïnterrupteerd.

Ik dank de regering voor het snel aanleveren van de gevraagde verklaring. Voor mijn fractie heeft steeds voorop gestaan dat het ondenkbaar was dat de minister van Vreemdelingenzaken en Integratie, Rita Verdonk, sneuvelde. Zij heeft immers niets anders gedaan dan tegemoetkomen aan de wens van de Kamer. In het verlengde daarvan merk ik op dat het ondenkbaar was dat haar takenpakket veranderde. Wij hebben dat steeds duidelijk gemaakt en ik ben gelukkig met de kabinetsverklaring. Daaruit blijkt namelijk dat het kabinet unaniem van mening is dat het in deze samenstelling en dus ook met deze portefeuilleverdeling moet doorgaan.

Er zijn enkele relevante vragen om te stellen. In de eerste plaats ga ik in op de staatsrechtelijke situatie. In mijn fractie geldt al enige tijd de regel dat fractieleden zich bij twijfel over staatsrechtelijke aangelegenheden richten tot de heer Van der Vlies van de SGP-fractie. Ik wijs erop dat die regel uitsluitend geldt voor staatsrechtelijke aangelegenheden. Ook in dit geval is de vraag van belang of dit kabinet kan rekenen op voldoende steun van de Kamerfracties. Het moet overigens eerst voor zichzelf bepalen of het wil doorgaan in de samenstelling die zich lijkt aan te dienen. Ik ben van mening dat het merkwaardig zou zijn als de ministers van D66 deel bleven uitmaken van de regering. De Kamerfractie van D66 heeft haar steun aan de regering immers ingetrokken. Ik nodig de ministers van D66 dan ook uit om zelf hun mening op dat punt kenbaar te maken.

Mijn tweede en laatste vraag in dit debat is hoe wij verder moeten gaan met een diep verscheurde D66-fractie. Wij constateren dat ministers afstand nemen van de eigen fractie. Kan oud-collega Pechtold uitleggen wat er gisterenavond is gebeurd? Hoe zat het met de regie achter de schermen van de fractie van D66? De heer Pechtold is immers lijsttrekker van die partij en nu zit hij in vak K met die unanieme verklaring van het kabinet, terwijl zijn Kamerfractie inmiddels de steun aan het kabinet heeft ingetrokken. Het is allemaal tot je dienst, maar de vraag is hoe een kabinet met een belangrijke hervormingsagenda onder deze omstandigheden moet en zal doorfunctioneren. Er ligt belangrijke wetgeving voor en er liggen belangrijke maatregelen te wachten om ingevoerd te worden. Zaken met betrekking tot wet- en regelgeving moeten worden afgerond en het nut in de samenleving bewijzen. Ik hoop van harte dat wij uit de beantwoording kunnen opmaken dat er met deze belangrijke thema's geen politiek is bedreven.

De **voorzitter**: Ik vermoed dat minister Pechtold in staat zal zijn om de vragen van de heer Rutte in zijn hoedanigheid van minister te beantwoorden. Hij is nu immers niet aanwezig als lijsttrekker.

De heer **Rutte** (VVD): Ik reken op een zekere mate van flexibiliteit.

De heer **Wilders** (Groep Wilders): Voorzitter. De fractie

De heren Balkenende, Minister-President en Minister van Algemene Zaken en Van Beek (VVD)

© M. Sablerolle – Gouda

van D66 trekt de stekker uit het kabinet. Zij doet dat na een debat dat van gisteravond tot vanmorgen heeft geduurd en dat inderdaad te triest voor woorden was. Geen burger zal daarvan iets begrijpen. Veel mensen beschouwen dat debat als een grote poppenkast.

Helder is dat er een einde is gekomen aan de driepartijencoalitie van CDA, VVD en D66. Helder is ook dat er na het debat van gisteren en vandaag grote schade is berokkend aan het beeld van de politiek in het algemeen bij de burgers in dit land. Helder is dat de coalitie van de drie partijen die ik net noemde niet meer op steun van diezelfde drie regeringspartijen kan rekenen. Staatsrechtelijk mag het dan zo zijn dat er andere meerderheden kunnen ontstaan, maar het zou toch volstrekt onwenselijk zijn als er even op een namiddag van stuivertje wordt gewisseld als het gaat om de parlementaire steun in de Kamer.

Het kabinet en de coalitiepartijen moeten niet angstvallig vast willen houden aan de macht. Zij moeten niet te formalistisch of te staatsrechtelijk omgaan met wat er hier is gebeurd. De heer Verhagen heeft het over gedoogsteun van een andere fractie en over een eis van een motie van wantrouwen. Daarmee lijkt hij een beetje op de man wiens auto total loss is gereden maar die toch nog enthousiast nieuwe banden gaat kopen.

De heer **Verhagen** (CDA): Ik kan mij voorstellen dat u nieuwe banden onder uw auto wilt als u wegscheurt. Los daarvan maak ik formeel bezwaar tegen het feit dat u suggereert dat ik hier over gedoogsteun heb gesproken. Ik heb niet gesproken over gedoogsteun. Ik heb gezegd dat er geen vertrouwensbreuk is tussen kabinet en parlement indien er geen meerderheid is die een motie van wantrouwen steunt. Ik heb het woord "gedoogsteun" niet in de mond genomen. Dat zijn uw woorden. Die moet u mij niet in de mond leggen.

De heer **Wilders** (Groep Wilders): Weer eenzelfde formalistische benadering van de heer Verhagen. Hij bedoelt natuurlijk – en dat heeft hij net ook aangegeven – dat een coalitie van CDA en VVD met steun hier in de Kamer van de LPF verder zou kunnen gaan. Dat is een formalistische benadering na wat er is gebeurd. Het is een benadering die niet klopt en die niet anders dan

ingegeven kan zijn door angst voor de kiezer. Dat is begrijpelijk. Wat er de afgelopen dagen is gebeurd, zal zeker niet beloond worden door de kiezer, maar het is nu eenmaal zo dat de drie coalitiepartijen als team in het kabinet hebben gefaald. Dat moet de heer Verhagen dan ook aan de kiezer durven voorleggen. Dan moet hij niet schielijk naar andere mogelijkheden zoeken om toch maar op dat pluuche te blijven zitten.

Voorzitter. Mijn conclusie is dat dit kabinet, als het lef heeft en als het echt wil dat de geloofwaardigheid van de politiek wordt hersteld, de kiezer moet laten oordelen. Hoe eerder die verkiezingen komen, hoe beter.

□

De heer **Nawijn** (Groep Nawijn): Mijnheer de voorzitter. Ik denk dat de wereld na het debat van gisteravond en vannacht een beetje op zijn kop staat. Wat is het geval? Een minister voert een motie uit op basis van een verzoek van een grote meerderheid van deze Kamer. Zij doet dat en krijgt daarna een motie van afkeuring. Die motie wordt niet aangenomen. Dat betekent terecht dat die minister rustig kan blijven zitten. Dat betekent ook voortgang van het kabinet. Zo ligt dat als je staatsrechtelijk steun krijgt. Wat dat betreft ben ik het volstrekt eens met wat de heer Verhagen vandaag gezegd heeft. Volgens het staatsrecht steunt het kabinet op een meerderheid van de Kamer. Staatsrechtelijk is dat zo en dat moet ook altijd zo blijven. Dat staat in de Grondwet. Dat de fractie van D66 haar steun aan de coalitie onttrekt, is een politiek probleem, maar dat hoeft geen staatsrechtelijk probleem te zijn, want een kabinet steunt volgens de Grondwet op een meerderheid van het parlement.

Hoe nu verder? Dat is een moeilijke zaak. Ik steun hetgeen de heren Verhagen en Rutte hebben gezegd, namelijk dat de positie van de D66-ministers nu wel erg ongeloofwaardig wordt. Zij hebben geen steun meer van de eigen fractie. Ook het kabinet heeft geen steun meer van de D66-fractie. Dat is heel erg vreemd. Ik verneem dan ook graag wat de bewindslieden van D66 zelf vinden van hun positie in dit kabinet zonder de steun van de eigen fractie. Als een motie van wantrouwen tegen beide bewindslieden wordt aangenomen, meen ik dat zij daaruit beter de conclusie kunnen trekken dat zij uit het kabinet moeten treden. Wordt echter een motie van wantrouwen tegen het kabinet ingediend maar door een meerderheid in de Kamer niet gesteund, dan is het naar mijn mening terecht als het kabinet gewoon blijft zitten.

De **voorzitter**: De minister-president heeft aangegeven enige tijd nodig te hebben voor de voorbereiding van het antwoord. Ik heb begrepen dat het kabinet niet kan aangeven hoeveel tijd het nodig heeft, maar wel dat het een redelijke tijd zal zijn.

Ik stel daarom voor te schorsen tot 19.30 uur. Deze schorsing is dan tegelijkertijd de dinerpauze. Mocht om 19.30 uur blijken dat het kabinet meer tijd nodig heeft, dan zien wij dan verder.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 18.00 uur tot 20.35 uur geschorst.

□

Minister **Brinkhorst**: Mijnheer de voorzitter. Ik wil graag de volgende verklaring afleggen, mede namens collega Pechtold, rechts naast mij, en de afwezige staatssecretaris, mevrouw Medy van der Laan, die vanwege een dienstreis in Jakarta is.

Door de Kamer is ons gevraagd, de positie toe te lichten die wij vanmiddag in de ministerraad hebben ingenomen en die is verwoord in de brief van de minister-president van vandaag. Ons antwoord daarop is dat er in het debat van afgelopen nacht een motie van afkeuring is verworpen die was gericht tegen minister Verdonk. Dat feit was voor ons geen aanleiding, de samenwerking in het kabinet te beëindigen. Dat was een afweging van onze appreciatie van het gebeurde tijdens het nachtelijk debat met mevrouw Verdonk en het belang van voortzetting van het kabinet.

Vanmiddag is in deze Kamer een nieuw politiek feit gebleken, namelijk het opzeggen van het vertrouwen in het kabinet als geheel door de fractie van D66. Het is ons oordeel dat het staatsrechtelijk gebruik vereist dat wanneer een fractie waarop het kabinet steunt, deze steun opzegt, de bewindslieden van die kleur hun ontslag aanbieden. Dat is naar ons oordeel geboden, omdat de politieke grondslag is ontvallen aan de coalitie. Dat is naar onze mening de staatsrechtelijke norm die breed in Nederland wordt gedeeld. Deze positionering is geheel in overeenstemming met datgene wat de fractievoorzitter van D66 hedenmiddag in de Kamer heeft verklaard.

Het spijt ons bijzonder dat wij helaas de broodnodige hervormingsagenda van Nederland niet kunnen afmaken, maar wat het zwaarst is, moet het zwaarst wegen. D66 en de D66-bewindslieden konden niet langer verantwoordelijkheid dragen voor het beleid van deze minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie. Ik dank u voor uw aandacht.

□

Minister **Balkenende**: Voorzitter. Over het debat van vannacht en vanmiddag is veel te zeggen. Wij kunnen er lange beschouwingen aan wijden, maar ik geloof dat de conclusie helder is. De samenwerking waarop een coalitie berust, is plotseling heel anders komen te liggen. Dat heb ik vanmiddag moeten constateren. Dat betekent dat ik mijn bijdrage aan deze termijn wil laten bestaan uit het afleggen van de volgende verklaring, op basis van het overleg dat wij hebben gehad in de ministerraad.

In het debat in de Tweede Kamer op 28 en 29 juni over de nationaliteit van mevrouw Hirsi Ali is een motie van afkeuring ten aanzien van de minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie ingediend, die mede werd gesteund door de fractie van D66. De fractievoorzitter van D66 verklaarde hierbij niet uit te zijn op een kabinetscrisis, maar af te wachten of gekozen zou worden voor vertrek van deze minister of voor het voortbestaan van het kabinet als geheel. Deze motie werd verworpen.

Het kabinet heeft de Tweede Kamer in zijn brief van heden meegedeeld geen gevolgen te verbinden aan de verworpen motie. Ik heb hierover namens het kabinet een verklaring afgelegd in de Kamer. Vervolgens heeft de fractievoorzitter van D66 namens haar fractie verklaard,

de politieke steun voor het kabinet op te zeggen. Andere fractievoorzitters hebben eveneens het woord gevoerd.

Hierna is de ministerraad vandaag opnieuw bijegekomen om zich te beraden op de ontstane situatie. De ministers van D66-huize gaven aan dat zij zelf in elk geval politiek gevolg moesten verbinden aan de opzegging van de steun van de D66-fractie. De ministers van CDA- en VVD-huize kunnen volstaan met de terbeschikkingstelling van hun portefeuilles en ambten, gelet op de standpunten van respectievelijk de fractievoorzitters van de CDA-fractie en de VVD-fractie in de Tweede Kamer.

Dit heeft ertoe geleid dat beide ministers en de staatssecretaris van D66-huize na rijp beraad aanleiding hebben gezien, Hare Majesteit de Koningin hun ontslag aan te bieden. De overige ministers en staatssecretarissen hebben in het voorgaande aanleiding gevonden, hun portefeuille of ambt respectievelijk functie ter beschikking van Hare Majesteit de Koningin te stellen. Dit geldt ook voor mij als minister-president. Dat zal zo mogelijk morgen gebeuren. Zo spoedig mogelijk daarna zal Hare Majesteit de Koningin de gebruikelijke consultaties met vaste adviseurs en fractievoorzitters aanvangen. Dan zal ook het verdere proces kunnen worden gezien en kan ook de voorbereiding ter hand worden genomen van vervroegde verkiezingen.

Voorzitter. Ik wil het bij deze verklaring laten.

De **voorzitter**: Ik dank de minister-president voor zijn verklaring. Omdat de verklaring in het debat is afgelegd, vraag ik voor alle zekerheid nog even of er behoefte bestaat aan een tweede termijn in dat debat. Dat is niet het geval.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **voorzitter**: In het licht van de verklaring van de minister-president van zojuist stel ik voor, de overige punten op onze agenda niet vanavond te behandelen en tot nader order uit te stellen. Ik stel voorts voor, in de gebruikelijke procedures die wij in de Kamer hebben, te bezien welke punten in deze situatie op welk moment nog in de Kamer behandeld moeten worden. Dat zal uiteraard ook na het reces kunnen.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 20.44 uur